

PUHEENVUORO

Kohti parempia foorumeita

Julkaisufoorumi ja viestinnän tutkimuksen kotimainen julkaisutoiminta 2011–2014

Heikki Hellman

Tieteellinen julkaisutoiminta Suomessa on kansainvälistynyt kovaa vauhtia 1990-luvulta alkaen (Auranen & Pölönen 2014; Puuska 2014). Kansainvälistyminen on ollut sekä opetusministeriön taloudellisen ohjauksen että tutkimuksen luontaisen suuntautumisen seurausta. Suoranaisen taloudellisen kannustimen kansainvälinen julkaiseminen sai vuosina 2010–2012, jolloin yliopistoja alettiin rahoitusmallin kautta palkita kansainvälisistä referee-julkaisuista piirun verran enemmän kuin muista julkaisuista. Isomman merkityksen kansainvälinen julkaisutoiminta on saanut vasta yliopistojen nykyisellä tuloskaudella 2013–2016. Vuodesta 2015 alkaen julkaisun kansainvälisyys sinänsä ei kuitenkaan ole ollut rahoitusmallin käyttämä mittari, vaan tutkimuksen vaihtokurssin on määrännyt se, mille Julkaisufoorumi- eli Jufo-tasolle julkaisu kuuluu.

Kuten Janne Pölösen edellä olevasta katsauksesta käy ilmi, kotimainen julkaisutoiminta ei näytä kansainvälistymispaineista huolimatta ihmistieteissä juurikaan vähentyneen – ainoastaan sen osuus julkaisutoiminnasta on pienentynyt. Kirjoituksessaan Pölönen tarkastelee suomen ja ruotsin kielellä Suomessa julkaistujen tieteellisten artikkelien ja kirjojen määrän kehitystä, toisin sanoen sitä, missä määrin tutkijat käyttävät kotimaisia julkaisufoorumeita. Kotimaista julkaisutoimintaa näyttäisi edistäneen se, että Suomessa on muutamia kustantajia, julkaisusarjoja tai tieteellisiä lehtiä, jotka on hyväksytty Jufo-tasolle 2.

Millaisia vaikutuksia tulosohjauksella ja tieteellisen kulttuurin muutoksella on ollut media- ja viestintätieteiden julkaisutoimintaan? Pölösen analyysi osoittaa, että jopa kolmannes tieteenalan Jufo-tason 2 julkaisuista on kirjoitettu suomeksi. Näin siitä huolimatta, että alan vakiintuneet lehdet *Media & viestintä*, *Lähikuva* ja

Prologi on arvioitu tasolle 1. Tulos kertoo, kuinka merkittävässä roolissa tasolle 2 hyväksytyt kirjankustantajat *Gaudeamus* ja *Vastapaino* ovat alan julkaisufoorumeina.

Tämä katsaukseni tarkastelee viestinnän ja median tutkimuksen julkaisutoimintaa hieman toisesta näkökulmasta kuin Pölönen omassa katsauksessaan. Pohdin julkaisutoimintaan kohdistuneiden vaatimusten vaikutusta julkaisutoiminnan laatuun ja muutoksiin kolmella eri ulottuvuudella. Ensinnäkin tarkastelen, miten korostunut vaatimus julkaista tutkimuksia vertaisarvioituilla foorumeilla näkyy alan julkaisujen määrissä. Toiseksi kysyn, onko alan julkaisutoiminta kansainvälistynyt, eli onko kansainvälisten julkaisujen määrä lisääntynyt suhteessa kotimaisiin. Kolmanneksi tarkastelen, missä määrin julkaisutoiminta on hakeutunut ylimalkaan Jufo-noteerattuihin ja erityisesti kaikkein laadukkaimmille eli Jufo-tason 2 ja 3 foorumeille.¹

Aineisto

Media- ja viestintätieteiden julkaisuja koskeva aineisto on koottu tähän katsaukseen opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen ylläpitämästä Vipunen-tilastopalvelusta, johon yliopistojen julkaisutietojen lisäksi kootaan laajemminkin koulutusta koskevia tietoja. Vipusen tietokannasta on helppo suodattaa julkaisujen määrät paitsi tieteenaloittain myös esimerkiksi julkaisutyypeittäin ja luokiteltuna vaikkapa Jufo-tasojen mukaan.² Aineisto mahdollistaa julkaisutoiminnan analyysin vuosilta 2011–2014. Vuotta 2014 koskevat tiedot eivät ole vielä lopullisia mutta varmasti enemmän kuin suuntaa antavia. Ja vaikka aineistossa on mukana yksi vuosi enemmän kuin Pölösen tarkastelussa, siihen pätee sama varaus: edes neljän vuoden mittainen aikasarja ei vielä anna tyhjentävää kuvaa kehityksestä, sillä muutokset voivat osin selittyä normaalilla vuosittaisvaihtelulla.

Keskityn tarkastelussani vain artikkelimuotoiseen julkaisemiseen. Mukana ovat tällöin seuraavat opetus- ja kulttuuriministeriön tiedonkeruussaan käyttämät julkaisutyypit:

- A1 Vertaisarvioitu alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä
- A2 Vertaisarvioitu katsausartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä
- A3 Vertaisarvioitu kirjan tai kokoomateoksen osa
- A4 Vertaisarvioitu artikkeli konferenssijulkaisussa
- B1 Vertaisarvioimaton kirjoitus tieteellisessä aikakauslehdessä
- B2 Vertaisarvioimaton kirjan tai muun kokoomateoksen osa
- B3 Vertaisarvioimaton artikkeli konferenssijulkaisussa

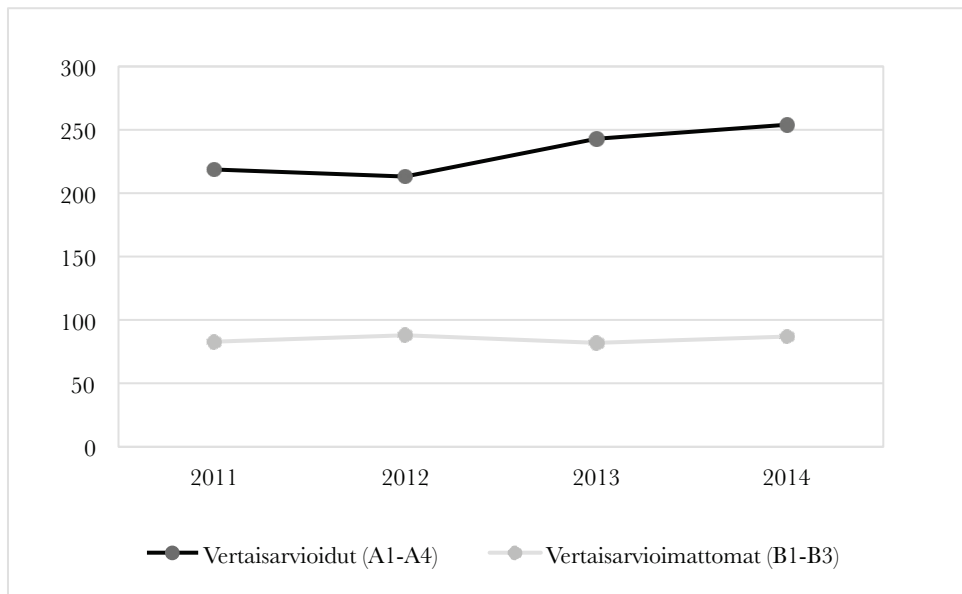
Kustannetut tieteelliset erikoisteokset eli monografiat (C1) ja tieteelliset kokoomateokset eli antologiat (C2) jätin tarkastelun ulkopuolelle. Tietokannan mu-

kaan media- ja viestintätieteellisiä monografioita ilmestyi vuosina 2011–2014 kaikkiaan 52, joista 15 oli kansainvälisiä. Antologioita puolestaan ilmestyi 69, joista peräti 31 oli kansainvälisiä. Kirjojen määrissä vuosittaiset vaihtelut ovat suuria, mutta havaittavissa on monografioiden määrän lasku, minkä arvioin olevan yksi Julkaisufoorumin seurausvaikutus. Vielä 2011 ja 2012 ilmestyi vertaisarvioituja teoksia esimerkiksi laitossarjoissa, joita ei sittemmin noteerattu Julkaisufoorumissa.³ Vuosina 2013 ja 2014 sellaisia ei enää tullut.

Sekä erillisteoksilla että toimitetuilla teoksilla on suuri merkitys ihmistieteiden julkaisu-toiminnassa (Puuska 2014). Katsauksessani jälkimmäiset ovat mukana niissä julkaistujen artikkelien kautta (julkaisutyypit A3 ja B2).

Vertaisarviointi lisääntyy

Vertaisarvioinnin tarkoitus julkaisu-toiminnassa on laadun varmistaminen. Vertaisarvioinnilla tavoitellaan sitä, että lehdessä tai muussa julkaisusarjassa julkaistut tieteelliset tuotokset täyttäisivät oman alansa ja tieteen yleiset standardit. Koska yliopistoja ja tutkijoita on niin näkyvästi kannustettu nimenomaan vertaisarvioituun julkaisu-toimintaan, on jopa yllättävää, että vertaisarvioimattomien artikkelien määrä on pysynyt vuosina 2011–2014 jokseenkin ennallaan (Kuvio 1). Niitä on julkaistu keskimäärin 85 kappaletta vuodessa. Samaan aikaan vertaisarvioitujen artikkelien määrä on noussut 219:stä (2011) 254:ään (2014). Julkaistuista artikkeleista noin kolme neljännessä on vertaisarvioituja.

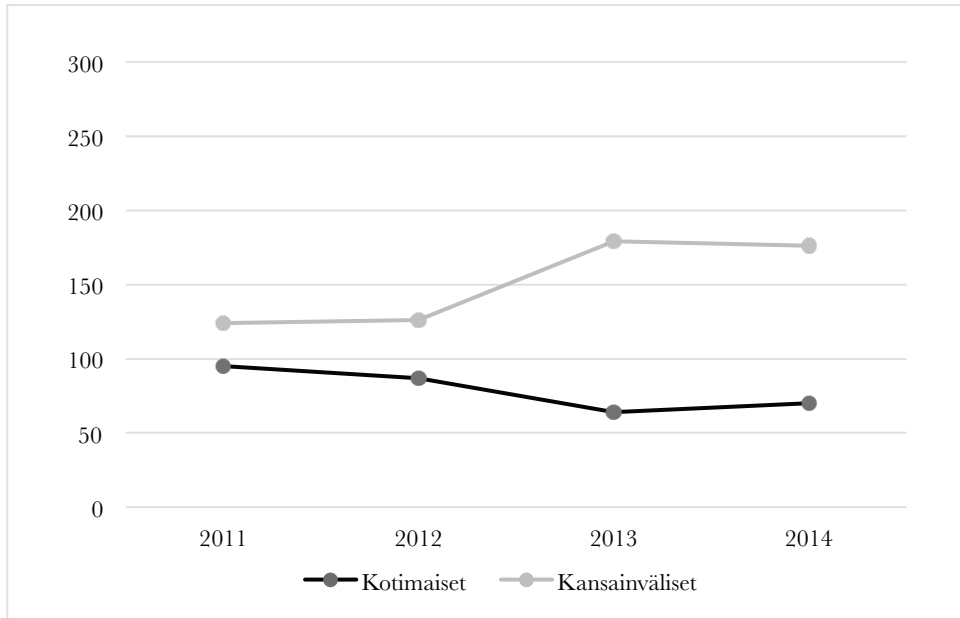
Kuvio 1. Vertaisarvioitujen ja vertaisarvioimattomien artikkelien määrä 2011–2014.

Maltillinen muutos kertoo siitä, että vertaisarvioimattomilla teksteillä on yhä oma tehtävänsä tieteellisessä julkisuudessa. Esimerkiksi tieteellisissä lehdissä on pysyviä osastoja (pääkirjoitukset, puheenvuorot, kirja-arviot jne.), joissa vertaisarviointia ei käytetä. Samoin osa tutkimukseen pohjautuvista artikkelikoelmista saatetaan suunnata akateemista yleisöä laajemmalle ja jättää vertaisarvioimatta. Suuntausta vahvistaa se, että Vipusen tilastojen mukaan myös artikkelit erilaisissa ammatillisissa (D1–D5) ja yleistajuisissa (E1–E2) julkaisuissa ovat pikemminkin lisääntyneet kuin vähentyneet. Tällainen toiminta on tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kannalta myönteistä ja toivottavaa. Tieteellisen julkaisu- ja tiedeomien julkaisustandardien kehittyminen kuitenkin näkyvät siinä, että vertaisarvioitujen artikkelien määrä jatkaa kasvuaan. Neljän tarkasteluvuoden aikana tapahtunut 16 prosentin lisääntyminen on huomionarvoista mutta lopulta melko vähäistä.

Sävel on kansainvälinen

Vielä 2000-luvun alkuvuosina valtaosa suomalaisesta viestinnän tutkimuksesta julkaistiin kotimaassa (Koivisto & Thomas 2010; Poteri 2010). Kansainvälistyminen kuitenkin kiihtyi vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen aikana – jopa siinä määrin, että alan pohjoismaista tutkimusta analysoineen David Fernández-Quijadan (2014) mukaan vuosia 2001–2010 voidaan julkaisu- ja tiedeomien osalta kutsua ”kultaiseksi vuosikymmeneksi”. Vipuseen koottu julkaisuaineisto näyttää trendin jatkuneen Suomessa myös kuluvalle vuosikymmenelle.

Vaikka diagrammin (Kuvio 2) käyrät näyttävät loivilta, muutos on merkittävä. Vuodesta 2011 vuoteen 2014 kansainvälisillä foorumeilla julkaistujen artikkelien määrä on lisääntynyt yli 40 prosentilla, kun taas kotimaisten artikkelien määrä on vähentynyt neljänneksellä. Julkaisujen painopisteen kansainvälistymisestä huolimatta kotimaisilla foorumeilla julkaistut kaikkiaan 70 vertaisarvioitua artikkelia muodostivat vuonna 2014 edelleen runsaan kolmanneksen koko vuoden artikkelituotannosta. Kansainvälisissä lehdissä ja kirjoissa ilmestyi samaan aikaan kaikkiaan 176 artikkelia.

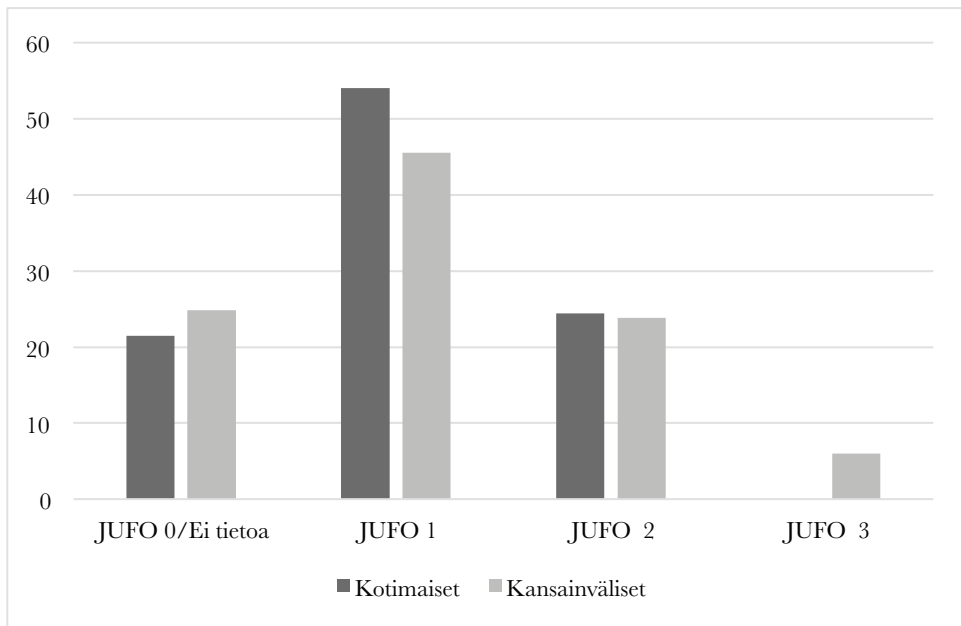

Kuvio 2. Vertaisarvioitujen kotimaisten ja kansainvälisten artikkelien määrä 2011–2014.

Muutos osoittaa, että suomalainen media- ja viestintätieteellinen julkaisutoiminta kansainvälistyy muttei siten, että se olisi kokonaan syrjäyttämässä kotimaista julkaisutoimintaa. Tätäkin pidän paitsi tyypillisenä ihmistieteille myös lohdullisena ja myönteisenä alan tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kannalta.

Paremmille foorumeille

Rahan sanotaan olevan ohjauskeinoista tehokkain. On selvää, että jos Jufotason 2 artikkeli on yliopiston rahoitusmallissa kaksi kertaa arvokkaampi tuotos kuin tason 1 artikkeli ja 30 kertaa arvokkaampi kuin kokonaan vertaisarvioimaton artikkeli, syntyy paineita kohdentaa julkaisutoimintaa aiempaa paremmille foorumeille. Vaikka Julkaisufoorumin tasoluokitusten vaikutus oli tässä tarkasteltuna ajanjaksona vielä jokseenkin maltillinen, suunta kohti parempia – siis korkeammalle arvostettuja – lehtiä ja kustantajia oli jo näkyvissä.

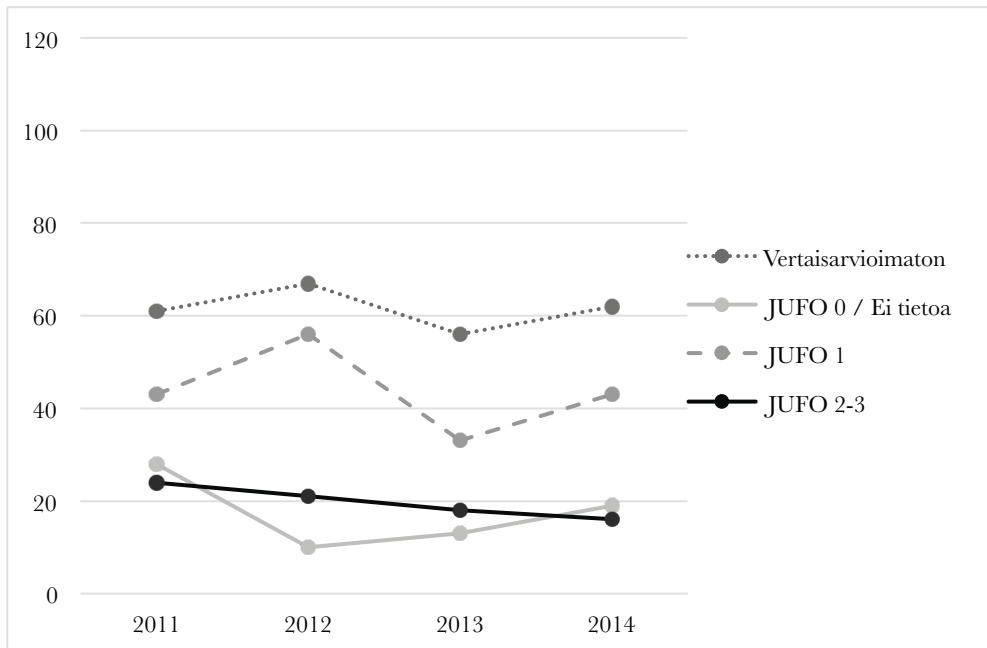
Kuvio 3. Vertaisarvioitujen artikkelien jakautuminen Jufo-tasolle 2011–2014 (%).

Vuosina 2011–2014 peräti lähes puolet suomalaisesta viestinnän ja median tutkimuksen artikkeleista ilmestyi Jufo-tason 1 lehdissä tai kirjoissa (Kuvio 3). Kotimaisissa julkaisuissa ykköstason osuus, 54 prosenttia, oli selvästi suurempi kuin kansainvälisissä julkaisuissa, joissa sen osuus oli 46 prosenttia. Jufo-tason 2 julkaisut muodostivat neljänneksen niin kotimaisista kuin kansainvälisistä julkaisuista, kun taas Jufo-tason 3 julkaisut ilmestyivät luonnollisesti kaikki kansainvälisillä foorumeilla. Kaikista julkaistuista vertaisarvioituista artikkeleista ne muodostivat ainoastaan vajaat neljä prosenttia. Kiinnostavaa on, että tarkasteltuna ajanjaksona kaikkiaan neljännes julkaistuista vertaisarvioituista artikkeleista ilmestyi yhä foorumeilla, joita Julkaisufoorumi ei lainkaan tunnista tai joiden tasoksi on annettu 0, ja että näistä itse asiassa hieman suurempi osa ilmestyi kansainvälisesti kuin kotimaassa.

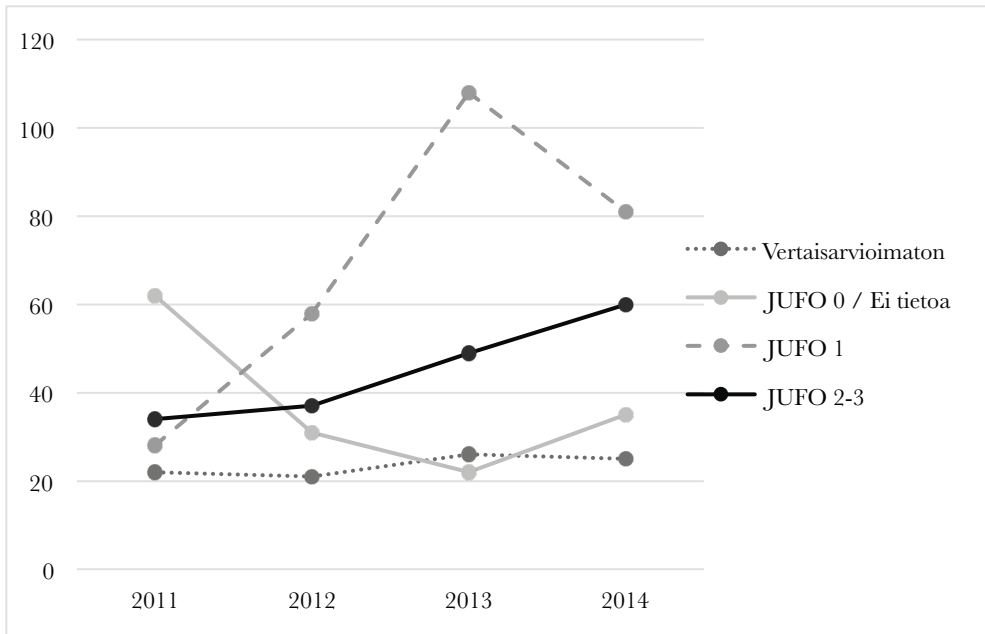
Jos julkaisutoiminnan rakennetta vertaa laajemmin ihmistieteisiin, media- ja viestintätieteet eivät joudu häpeämään seurassa. Vuosina 2011–2013 29 prosenttia yhteiskuntatieteiden ja 30 prosenttia humanististen tieteiden julkaisuista (A1–A4, C1) sijoittui tasolle 2 tai 3 (Auranen & Pölonen 2014). Kun otetaan huomioon myös media- ja viestintätieteiden tieteelliset erillisteokset, julkaisuista sijoittui korkeimmille Jufo-tasolle tismalleen yhtä suuri osuus kuin yhteiskuntatieteissä keskimäärin.

Jos tarkastellaan lähemmin artikkelien julkaisemisen kehitystä erikseen kotimaisten ja kansainvälisten julkaisujen osalta (Kuviot 4 ja 5), havaitaan, että etenkin jälkimmäisten kohdalla näkyy selvä pyrkimys lisätä julkaisemista kor-

keimman tason lehdissä ja kustantajilla. Kun vuonna 2011 ilmestyi 34 kansainvälistä Jufo-tason 2 tai 3 julkaisua, vuonna 2014 määrä oli kohonnut 60:een. Samaan aikaan toki myös Jufo-tason 1 kansainvälisten julkaisujen määrä oli nelinkertaistunut. Muutos oli tapahtunut noteeraamattomien julkaisualustojen kustannuksella. Kotimaassa julkaistujen artikkelien kohdalla muutokset eivät ole yhtä selviä. Jufo-tasoa vailla olevien julkaisujen määrän kehitys on joka tapauksessa laskusuuntainen. Kuten jo edellä kävi ilmi, vertaisarvioimattomien artikkelien määrä on säilynyt jokseenkin ennallaan, ja niistä kolme neljäsosa ilmestyy kotimaassa.

Kuvio 4. Kotimaisten artikkelien määrät eri Jufo-tasoilla 2011–2014.

Kuvio 5. Kansainvälisten artikkelien määrät eri Jufo-tasoilla 2011–2014.

Lopuksi

Arvioidessaan yliopistojen rahoitusmallin ja Julkaisufoorumin yhteisvaikutusta kotimaiseen tieteelliseen julkaisufoorumiin Heikki Hellman ja Eija Poteri arvioivat kolme vuotta sitten, että se jää ”loivemmaksi kuin on pelätty” (2012, 13). Janne Pölösen kirjoitus toistaa saman viestin, ja sitä tukee myös tässä esitetty vuosien 2011–2014 julkaisufoorumin media- ja viestintätieteissä koskeva tarkastelu. Näyttää siltä, että ihmistieteet tarvitsevat luonteensa vuoksi edelleen kotimaisia julkaisukanavia. Kotimaisten lehtien ja kustantajien asemaa ja arvoa vahvistaa se, että osa niistä on nostettu Jufo-tasolle 2. Kilpailukykyä puoltaa myös se, että yli 80 prosenttia kansainvälisistäkin julkaisufoorumeista on tasolla 1 eli samanarvoisia kuin useimmat suomalaiset foorumit. Kokonaan vertaisarvioimattomilla julkaisuilla on niin ikään yhä paikkansa.

Media- ja viestintätieteissä on ilmeinen pyrkimys saada artikkelit mahdollisimman hyviin lehtiin ja arvostetuille kustantajille, mutta kehityksellä on rajansa. Foorumeita on tarjolla rajallinen määrä, ja jos kaikki tutkijat tähtäisivät vain parhaimmille, seurauksena olisi julkaisufoorumin tukehtuminen. Jo nyt monien arvostetuimpien kansainvälisten tieteellisten lehtien julkaisufoorumin pitkiä ja julkaisuajankäytöksi kohtuuttomia. Moni tutkija kokeekin, että ykköstason julkaisufoorumit ovat paitsi ketterämpiä myös tarjoavat usein otollisemman keskustelukontekstin kuin parhaiten rankatut lehdet. Tason 2 ja 3 lehdet vaativat yleensä aivan erityistä lähestymis- ja kirjoittamistapaa, mikä korottaa kynnyksiä

niihin pyrkimiselle ja pääsyyllle. On syytä korostaa, että tason 1 lehdet ovat nekin poikkeuksetta laadukkaita, ja siksi myös *Media & viestintä* -lehden tapaiset tason 1 kotimaiset julkaisut ovat edelleen tieteellisen julkaisu toiminnan ytimessä.

Viitteet

- ¹ Kiitän professori Pekka Isotalusta, emeritusprofessori Kaarle Nordenstrengiä ja suunnittelija Janne Pölästä käsikirjoitukseen saamistani kommentteista.
- ² Ks. <https://vipunen.fi/fi-fi/yliopisto/Sivut/Julkaisut.aspx> (luettu 20.11.2015). Vipunen ei kuitenkaan tilastoi julkaisijoiden eli kustantajien, julkaisusarjojen tai lehtien nimiä.
- ³ Laitossarjat ja niiden rinnalle tulleet yliopistojen avoimet julkaisuarkistot (esim. <http://tampub.uta.fi/>) ovat jatkuvasti käyttökelpoisia tutkimusraporttien ja konferenssipaperien nopeita julkaisu alustoja. Niistä on luontevaa kehittää myös tasoluokituksiin yltäviä julkaisuja, minkä tähden niillä on yhä oma merkityksensä tieteellisen julkaisuuden osana.

Kirjallisuus

- Auranen, Otto & Pölonen, Janne (2014). Julkaisuforumiluokitus ja kansallinen julkaiseminen. Teoksessa: Muhonen, Riitta & Puuska, Hanna-Mari (toim.) *Tutkimuksen kansallinen tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 153–175.
- Fernández-Quijadan, David (2014). A golden decade: Exploring internationalization in Nordic communication research. *Nordicom Review* 35: 1, 135–152.
- Hellman, Heikki & Poteri, Eija (2012). Kotimainen julkaisu toiminta uuden rahoitusmallin ja Julkaisuforumin jälkeen. *Media & viestintä* 35: 3–4, 6–19.
- Koivisto, Juha & Thomas, Peter D. (2010). *Mapping Communication and Media Research: Conjunctions, Institutions, Challenges*. Tampere: Tampere University Press.
- Poteri, Eija (2010). Publishing of media and communication research in Finland and in other Nordic countries. Teoksessa: Broddason, Þorbjörn ym. (toim.) *Norden och världen: perspektiv från forskningen om medier och kommunikation*. Göteborg: Göteborgs universitet, 87–94.
- Puuska, Hanna-Mari (2014). *Scholarly Publishing Patterns in Finland: A Comparison of Disciplinary Groups*. Acta Universitatis Tamperensis 1945. Tampere: Tampere University Press.